

АНОТАЦІЯ

Мащенко І. О. Репрезентації спортивно-художніх дійств у ХХ – поч. ХХІ ст.: соціокультурні виміри. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 культурологія. – Міністерство культури та інформаційної політики України, Харківська державна академія культури, Харків, 2021.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці концепції існування спортивно-художніх дійств як ціннісного явища в культурі ХХ – поч. ХХІ ст. з функціонально та ідейно-змістовним навантаженням культурним кодом, здатним в спортивній та мистецькій колаборації репрезентувати спортивні традиції та культурне надбання міста й країни на міжнародній арені.

Поліаспектність проблематизації в дослідженні зумовили використання міждисциплінарного інструментарію із залученням культурологічного, соціокультурного, мистецтвознавчого, структурно-семіотичного та філософсько-антропологічного підходу. Можливості реалізації підходів здійснюються через залучення до дослідження концепцій «структурного функціоналізму» А. Редкліфа-Брауна, «соціокультурної динаміки» П. Сорокіна, глобалізаційно-цивілізаційного процесу В. Шейка, концепції «семіотики культури» Ю. Лотмана та Б. Успенського, «сакрального в культурі» М. Еліаде, «дискурсивної влади» М. Фуко, «виробництва присутності» Г. У. Гумбрехта, а також «морфології культури» О. Шпенглера.

Аудіо-візуальними джерелами в дослідженні стали 59 спортивно-художніх дійств та їх протоформ, а саме: церемонії відкриття й закриття Олімпійських ігор – у Греції, СРСР, Німеччині, США, Республіці Корея, Канаді, Іспанії, Норвегії, Австралії, Італії, Китайській Народній Республіці, Великій Британії, Російській Федерації, Бразилії, Японії; Європейських ігор – у Республіці Азербайджан та Республіці Білорусь; Універсиади (Всесвітніх університетських ігор) – у Китайській Народній Республіці та Республіці

Казахстан; Азіатських ігор у Республіці Корея; національного фестивалю «Аріран» (масової музично-гімнастичної вистави) Корейської Народно-демократичної Республіки.

Важливими для нашого дослідження є аналіз відеоверсій урочистого відкриття стадіонів «Донбас Арена» (м. Донецьк), «Арена Львів» (м. Львів), НСК «Олімпійський» (м. Київ), 75-річчя ФК «Шахтар» (м. Донецьк), танцювального шоу «Майданс» (м. Київ), передматчевих церемоній EURO2012 (міста – Харків, Донецьк, Львів, Київ), модульного шоу на День Державного прапора України (м. Харків), адже вони є зразками української режисури спортивно-художніх дійств, художньої образності, кольорової драматургії, освітлення та звуко-шумового супроводу, режисерських рішень і технічних можливостей, а також того, як усе це синтезується в зміст і кодифікує культурні сенси українських реалій.

Визначено провідні види існування протоформ спортивно-художніх дійств (навмахії, гладіаторські бої, лицарські турніри, турніри з фехтування та гри в м'яча, марші, проходження військ, стрільба, їзда верхи) у полі видовищної культури.

Доведено, що окремі ознаки спортивно-мистецької колаборації простежуються в культурі, починаючи від доби Античності й до початку ХХ ст. Основуючись на фактологічному матеріалі воєнно-фізкультурних парадів, Всесоюзних парадів фізкультурників, Спартакіади народів СРСР, Всесвітніх фестивалів молоді та студентів і церемоній відкриття й закриття Олімпійських ігор, показано, що спортивно-художні дійства виокремлюються як морфологічне ціле в соціокультурному просторі протягом ХХ ст. у СРСР.

Установлено, що спортивно-художні дійства як елемент святкової культури, залежно від масовості та регіонального спрямування, розкривають пошану спортивним традиціям та ідеалам, а також у знаково-символічній формі презентують історико-культурну складову міста й країни.

З'ясовано, що візуально-звукове оформлення в спортивно-художніх дійствах здійснюється через символічні знакові системи (кольорову драматургію, побудову художнього фону, світлове оформлення та музичну експлікацію). Такі елементи семантичної складової спортивно-художніх дійств стають інструментом транслявання ідейних засад авторів-постановників у міжнародний глядацький простір.

Охарактеризовано спортивно-художні дійства як цілісну культуротворчу систему, формами передачі культурного коду якої стає репрезентація спортивних ритуалів, обрядів та культурних цінностей міста або країни. Так, культуровмісна цінність ритуально-обрядової частини залежить від масштабу дійств та їх локального рівня, в яких репрезентуються спортивні традиції та міфологічні сюжети як ретроспекція культурного минулого країни й еталонного зразка. У процесі дослідження було виявлено, що домінуюча складова в дійстві ритуально-обрядової частини наявна в церемоніях відкриття й закриття Олімпійських, Європейських, Азіатських ігор, Універсиади, а другорядна – у масових музично-гімнастичних виставах «Аріран», у відкритті стадіонів «Донбас Арена», «Арена Львів», НСК «Олімпійський», 75-річчі ФК «Шахтар» та передматчевих церемоній EURO 2012. Визначено, що художня частина в дійстві через міфологічне, історичне світосприйняття та культурне надбання, залежно від регіональних та етнічних особливостей, сценічно репрезентує історико-культурне минуле та сучасне території проведення спортивно-художніх дійств.

Визначено специфіку складових суб'єкта спортивно-художніх дійств, які реалізуються в трьох культурно-мистецьких модусах: сценічної експлікації ідейними модератором інститутів влади; задіяні учасників дійства як персонажів та глядача як інструменту впровадження спортивно-художніх дійств у світову культуру.

Ідейний модератор (художньо-постановча група) виступає розробником художнього задуму і спрямовує комунікативне повідомлення на споживання глядачем. Образ влади в спортивно-художніх дійствах тоталітарних країн

презентується персоніфіковано та маніпулятивно, у демократичних країнах – імпліцитно, де відбувається апелювання до національної гідності й формування позитивного іміджу на міжнародній арені.

Доведено, що суб'єктом-персонажем у соціокультурних вимірах є історичні, міфологічні й алегоричні герої, які стають учасниками сценічного дійства. Художня інтерпретація історичної постаті залежить від побудови самого образу (ознака певного історичного часу, життєвий шлях та результат діяльності), а також від його репрезентації на сценічній площині (людина-минулого, людина-сьогодення; герой як продукт діяльності митця). Сценічний показ міфологічних персонажів (хтонічних істот, першопредків, богів та культурних героїв) дає підстави говорити про актуалізацію міфу та його втілення в сучасному полі культури в різних символічних і змістовних модифікаціях.

Аналіз відеоджерел дає підстави стверджувати, що глядач виступає не тільки пасивним споживачем культурних практик, але є співавтором образу художнього образу дійства, суб'єктом культури, в значенні реципієнта й транслятора іміджевого росту країни-господарки спортивно-художніх дійств.

Результати дисертації можуть бути використані в міждисциплінарних дослідженнях соціокультурних процесів глобального простору, особливостей динамічного розвитку аудіовізуальної та візуальної культури (візуальних арт-практик) та специфіки їх комунікаційних стратегій, а також при розробці практичних і лекційних занять для курсів із розробки різного типу масових видовищ.

Ключові слова: культурологія, суб'єкт культури, соціокультурні виміри, репрезентація, спортивно-художні дійства, міжкультурний діалог, комунікаційна система, видовище, дійство, спортивні традиції, культурні цінності, символ.

ABSTRACT

Mashchenko I. O. Representations of sports and artistic events in the XX-beginning. XXI century: socio-cultural dimensions. – Qualifying scientific work. Manuscript.

The thesis, qualifying scientific work of the doctor of philosophy in a specialty 034 culturology. – Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2021.

The scientific novelty of the obtained results is in the development of the concept of the existence of sports and artistic events as a value phenomenon in the culture of the twentieth century. XXI century, as well as functional and ideological and semantic load as a cultural code, capable in sports and artistic collaboration to represent sports traditions and cultural heritage of the city and the country on the international arena.

The multiaspect nature of the problem in the study led to the use of interdisciplinary tools with the involvement of culturological, sociocultural, art history, structural-semiotic and philosophical-anthropological approach. Possibilities of implementation of approaches are realized through involvement in research of concepts of "structural functionalism" of A. Radcliffe-Brown, "sociocultural dynamics" of P. Sorokin, globalization-civilization process of V. Sheiko, concepts of "semiotics of culture" of Yu. Lotman and B. Uspensky, "sacred in culture" by M. Eliade, "discursive power" by M. Foucault, "production of presence" by G. W. Gumbrecht, and "morphology of culture" by O. Spengler.

Audio-visual sources in the study were 59 sports and artistic events and their protoforms, namely: the opening and closing ceremonies of the Olympic Games - in Greece, the USSR, Germany, USA, Republic of Korea, Canada, Spain, Norway, Australia, Italy, China People's Republic, Great Britain, Russian Federation, Brazil, Japan; European Games - in the Republic of Azerbaijan and the Republic of Belarus; Universiade (World University Games) - in the People's Republic of China and the Republic of Kazakhstan; Asian Games in the Republic of Korea;

National Festival "Ariran" (mass musical and gymnastic event) of the Democratic People's Republic of Korea.

Important for our study are the analysis of video versions of the grand opening of the stadiums "Donbass Arena" (Donetsk), "Arena Lviv" (Lviv), NSC Olimpiysky (Kyiv), the 75th anniversary of FC "Shakhtar" (Donetsk), dance show "Maidans" (Kyiv), pre-match ceremonies EURO 2012 (cities – Kharkiv, Donetsk, Lviv, Kyiv), modular show on the Day of the State Flag of Ukraine (Kharkiv), because they are examples of Ukrainian directing sports-artistic events, artistic imagery, color drama, lighting and sound and noise, directing decisions and technical capabilities, as well as how all this is synthesized into content and codifies the cultural meanings of Ukrainian realities.

The leading types of proto-forms of sports and artistic events (navmakhii, gladiatorial fights, knightly tournaments, fencing and ball-playing tournaments, marches, passing troops, shooting, horseback riding) in the field of visual culture have been identified.

It is proved that some signs of sports and art collaboration can be traced in the culture from the time of Antiquity to the beginning of the XX century. Based on the actual material of military sports parades, All-Union parades of sportsmen, the Spartakiad of the peoples of the USSR, World festivals of youth and students and the opening and closing ceremonies of the Olympic Games, it is shown that sports and artistic events stand out as a morphological unit in the twentieth century in the USSR.

It is defined that sports and artistic events as an element of festive culture, depending on the mass and regional direction, reveal respect for sports traditions and ideals, as well as in a symbolic form present the historical and cultural component of the city and country.

It was found that the visual and sound design in sports and artistic events is carried out through symbolic sign systems (color drama, construction of artistic background, lighting design and musical explication). Such elements of the

semantic component of sports and artistic events become a tool for translating the ideological foundations of authors-producers into the international audience.

Sports and artistic events are characterized as a holistic cultural system, the forms of transmission of the cultural code of which is the representation of sports rituals, ceremonies and cultural values of the city or country. Thus, the cultural value of the ritual part depends on the scale of actions and their local level, which represent sports traditions and mythological stories as a retrospective of the cultural past of the country and the reference model. In the course of the research it was found that the dominant component in the ritual part is present in the opening and closing ceremonies of the Olympic, European, Asian Games, Universiade, and secondary – in mass musical and gymnastic performances "Ariran", in the opening of stadiums "Donbass Arena", Arena Lviv, NSC Olimpiysky, 75th anniversary of FC Shakhtar and EURO 2012 pre-match ceremonies. It is determined that the artistic part in action through the mythological, historical worldview and cultural heritage, depending on regional and ethnic features, stage represents the historical and cultural past and present of sports and artistic events.

The specifics of the components of the subject of sports and artistic events are determined. They are realized in three cultural and artistic modes: stage explication by the ideological moderator of the institutions of power; involved participants of the action as characters and the spectator as a tool for introducing sports and artistic events into world culture.

The ideological moderator (artistic and production group) acts as the developer of the artistic idea and directs the communicative message to the viewer's consumption. The image of power in the sports and artistic events of totalitarian countries is presented in personified and manipulative way, in democratic countries – implicitly, where there is an appeal to national dignity and the formation of a positive image in the international arena.

It is proved that the subject-character in the socio-cultural dimensions are historical, mythological and allegorical heroes who become participants in the stage action. Artistic interpretation of a historical figure depends on the

construction of the image itself (a sign of a certain historical time, life path and result of activity), as well as on its representation on the stage (man-past, man-present; hero as a product of the artist). The stage show of mythological characters (chthonic creatures, ancestors, gods and cultural heroes) provides a basis to talk about the actualization of the myth and its embodiment in the modern field of culture in various symbolic and meaningful modifications.

Analysis of video sources suggests that the viewer is not only a passive consumer of cultural practices, but is a co-author of the image of the artistic image of the action, the subject of culture, in the sense of recipient and translator of image growth of the host country of sports and artistic events.

The results of the thesis can be used in interdisciplinary research of sociocultural processes of global space, features of dynamic development of audiovisual and visual culture (visual art practices) and specifics of their communication strategies, as well as in development of practical and lecture courses for different types of mass performances.

Keywords: culturology, subject of culture, socio-cultural dimensions, representation, sports and artistic events, intercultural dialogue, communication system, spectacle, sports traditions, cultural values, symbol.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті в наукових виданнях,

які включено до переліку наукових фахових видань України:

1. Мащенко І. Міфологічні персонажі спортивно-художніх дійств у сучасній культурі // Міжнародний вісник. Культурологія. Філологія. Музикознавство. Київ, 2018. Вип. 1(10). С. 84–88.
2. Мащенко І. Концепція візуально-звукового оформлення спортивно-художніх дійств як комунікативна система // Культура України. Серія: Культурологія. Харків, 2018. Вип. 62. С. 71–78.

3. Мащенко І. Репрезентація образу влади в спортивно-художніх дійствах ХХІ ст. // *Культура України. Серія: Культурологія. Харків, 2019. Вип. 66. С. 70–78. (Index Copernicus)*
4. Мащенко І. Культурологічна репрезентація національно-культурної ідентичності у спортивно-художніх дійствах (Україна, ХХІ ст.) // *Культура України. Серія: Культурологія. Харків, 2020. Вип. 67. С. 18–25. (Index Copernicus)*
5. Мащенко І. Антропологічний конструкт у спортивно-художніх дійствах // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Серія: Культурологія. Рівне, 2019. Вип. 31. С. 164–169. (Index Copernicus)*

*Стаття в науковому виданні держави, яке входить до
Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського
Союзу:*

6. Mashchenko I. Modification of the image of totalitarian power in sports and artistic events of the XX-XXI centuries (Germany, USSR, PRC) // *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2019. VII (36), Iss. 214. С.7–9. (Index Copernicus)*

Тези доповідей на наукових конференціях:

7. Мащенко І. Спортивно-художні видовища як засіб масової комунікації // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. 23–24 листоп. 2017 р. / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. Харків, 2017. С. 16–18.*
8. Мащенко І. Дефініція поняття спортивно-художнього дійства у культурологічній парадигмі // *Культура та інформаційне суспільство ХХІ століття : матеріали міжнар. наук. конф. 26–27 квіт. 2018 р. / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України, Ін-т культурології. Харків, 2018. С. 12–13.*
9. Мащенко І. Персонажі спортивно-художніх дійств у знаково-символічному просторі культури // *International Multidisciplinary*

Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland» Wolomin, Republic of Poland, 19–20 October / Z. Gloger Wolomin International and Regional Cooperation University. Wolomin, 2018. P. 195–197.

10. Мащенко І. Кольорова семантика спортивно-художніх дійств // Інноваційний розвиток науки нового тисячоліття. Матеріали IV Міжнар.наук.-практ.конф. (м. Хмельницький, 26–27 жовт. 2018 р.) / Молодий вчений. Херсон, 2018. Ч. 1. С. 76–77.
11. Мащенко І. Культурологічна рецепція сюжетності спортивно-художніх дійств // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. 22–23 листоп. / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України. Харків, 2018. С. 11–12.
12. Мащенко І. Репрезентація образу людини у спортивно-художніх дійствах // Achievement and problems in the field of social sciences in the modern world : International Scientific and Practical Conference, December 14–15 / Institute of Philosophy of Azerbaijan National Academy of Sciences. Baku, 2018. P. 139–141.
13. Мащенко І. Комунікативна семантика регіональних особливостей сприйняття спортивно-художніх дійств // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали міжнар. наук. конф. 18–19 квіт. / Харків. держ. акад. культури, Ін-т культурології, Нац. акад. мистецтв України. Харків, 2019. С. 12–13.
14. Мащенко І. Модифікація образу влади у спортивно-художніх дійствах (Німеччина 1920-1930-х рр.) // Треті академічні читання пам'яті професора Г. Волинки: «Філософія, наука і освіта». Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 трав. 2019 р. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ф-т філософії та суспільствознавства. Київ, 2019. С. 121–123.
15. Мащенко І. Механізми побудови та втілення влади у спортивно-художніх дійствах XXI ст. // Культурологія та соціальні комунікації : інноваційні

стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. 21–22 листоп. 2019 р.
/ Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України. Харків, 2019.
С. 38–39.

16. Мащенко І. Глядач спортивно-художніх дійств як суб'єкт соціокультурного процесу // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали міжнар. наук. конф. 22–23 квіт. 2021 р. / Харків. держ. акад. культури, Нац. акад. мистецтв України. Харків, 2021. С. 13–14.